

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Tymosh Y.V. Psychosemantical features of individual moral consciousness: theoretical aspects / Y.V. Tymosh // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 33. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 532–542.

Ю.В. Тимош. Психосемантичні особливості моральної свідомості особистості: теоретичні аспекти. У статті висвітлено актуальні питання проблеми формування моральної свідомості особистості. Проаналізовано дослідження деяких відомих науковців-психологів щодо особливостей морального становлення особистості на різних вікових етапах розвитку.

Здійснено аналіз структури моральної свідомості та її категоріального апарату. Зокрема, до категорій моральної свідомості віднесено категорії добра, зла, обов'язку, відповідальності, справедливості, гуманності, щастя та інші. Зроблено висновок, що моральна свідомість – це особливий конструкт людської психіки, складне психологічне утворення, яка має свої рівні, форми та певну структуру. Визначено, що практична значущість вивчення образу моральної людини полягає в тому, що за допомогою методів психосемантики стає можливим виявлення прихованої, імпліцитної картини внутрішнього світу суб'єкта, його індивідуального світосприймання, що включає як свідомі, так і несвідомі аспекти. У результаті зроблено висновок про те, що механізми формування психологічного сприйняття моральності обумовлені тим, що моральність означає для самої людини, її власного «Я», який сенс вона вкладає в дане поняття і як використовує його у взаємодії з навколишніми людьми. Оцінити уявлення про «моральну людину» можна за допомогою системного аналізу людської свідомості, яка складається з життєвих уявлень про навколишній світ, інших людей, самої себе, і вимагає вивчення значення як одиниці свідомості.

Визначено, що дана проблема потребує подальшого експериментального дослідження, визначення провідних ціннісних орієнтацій людей різних вікових категорій у контексті двох відмінних ідентифікацій («Я-ідеального» та «Я-реального»), як необхідного підґрунтя для

суб'єктно орієнтованого аналізу результатів психосемантичного експерименту.

Ключові слова: особистість, моральна свідомість, моральні норми, принципи, мотиви, ціннісні орієнтації, психосемантика.

Ю.В. Тимош. Психосемантические особенности нравственно-го сознания личности: теоретические аспекты. В статье освещены актуальные вопросы проблемы формирования нравственного сознания личности. Проанализированы исследования некоторых известных учёных-психологов об особенностях нравственного становления личности на разных возрастных этапах развития.

Проведён анализ структуры нравственного сознания и её категориального аппарата. В частности, к категориям нравственного сознания отнесены категории добра, зла, долга, ответственности, справедливости, гуманности, счастья и другие. Сделан вывод, что нравственное сознание – это особый конструкт человеческой психики, сложное психологическое образование, которое имеет свои уровни, формы и определённую структуру. Определено, что практическая значимость изучения образа нравственного человека заключается в том, что с помощью методов психосемантики становится возможным выявление скрытой, имплицитной картины внутреннего мира субъекта, его индивидуального мировосприятия, включающий как сознательные, так и бессознательные аспекты. В результате сделан вывод о том, что механизмы формирования психологического восприятия нравственности обусловлены тем, что нравственность означает для самого человека, его собственного «Я», какой смысл он вкладывает в данное понятие и как использует его во взаимодействии с окружающими людьми. Оценить представление о «нравственной личности» возможно с помощью системного анализа человеческого сознания, которое состоит из жизненных представлений об окружающем мире, других личностей, самого себя, и требует изучения значения как единицы сознания.

Отмечено, что данная проблема требует дальнейшего экспериментального исследования, определение ведущих ценностных ориентаций людей разных возрастов в контексте двух отличных идентификаций («Я-идеального» и «Я-реального»), как необходимого основания для субъектно ориентированного анализа результатов психосемантического эксперимента.

Ключевые слова: личность, нравственное сознание, нравственные нормы, принципы, мотивы, ценностные ориентации, психосемантика.

Постановка проблеми. Однією з найбільш вагомих та актуальних проблем сьогодення є проблема морального становлення особистості. Особливо вона актуалізується у час трансформацій, коли кардинально змінюються не лише вимоги до освіти й виховання, а саме суспільство, його структура, організація, ідеологія. Саме ці процеси спостерігаємо сьогодні в Україні. Трансфор-

маційні зміни властиві й усій сучасній цивілізації, яка на даний момент живе у складних умовах глобалізації різноманітних сфер життя.

Усі ці процеси, в деякій мірі, призводять до кризових ситуацій у державі, глибинних протиріч і потрясінь. Вони спровокували такі явища: агресивність і жорстокість, скептицизм, невпевненість у майбутньому, соціальну тривожність та інші [12]. Не варто забувати і про інформатизацію суспільства, зокрема, про деякі негативні моменти розвитку Інтернету, перш за все, про такі дії в мережі, як розповсюдження матеріалів, що представляють загрозу класичним моральним цінностям. Крім цього, Інтернет-мережа може слугувати й засобом розповсюдження пропагандистських матеріалів злочинних організацій, рецептів виготовлення вибухових чи отруйних речовин, зброї, наркотичних і психотропних засобів, іншої негативної і загрозової інформації тощо.

Зважаючи на це, одним із найважливіших завдань сучасного суспільства є формування морально свідомої та відповідальної особистості. Адже розвиток моральної сфери – вагома основа особистісного розквіту. Люди, котрі не живуть за моральними законами, не дотримуються об'єктивних моральних засад, неодмінно деградують і в інших аспектах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку моральної свідомості особистості висвітлено у багатьох працях із філософії, етики, педагогіки та психології. Так, у роботах Б. Братуся, А. Гусейнова, О. Дробницького, А. Титаренко висвітлюються питання природи моралі, сутності суспільних вимог, еволюції моральних категорій. У працях І. Беха, М. Боришевського, І. Булах, П. Гальперіна, М. Гінзбурга, Д. Ельконіна, Д. Леонтєва, О. Леонтєва, С. Максименка, С. Рубінштейна, М. Савчина, Д. Фельдштейна, Н. Чепелевої здійснена психологічна інтерпретація проблеми, простежена логіка переходу зовнішнього морально-етичного припису в категорію особистісної норми.

Окрім того, про актуальність даної проблеми свідчить і низка захищених дисертаційних робіт. Так, Р. Павелків досліджував особливості розвитку моральної свідомості та самосвідомості в молодшому шкільному віці, С. Білозерська – психологічні умови розвитку моральної свідомості молодшого школяра, М. Заміщак – психологічні умови становлення моральної самооцінки молодших школярів, І. Сингаївська – психологічні особливості прогнозування моральної поведінки в молодшому шкільному

віці; а у роботі А. Зимянського висвітлено психологічні умови розвитку моральної самосвідомості підлітків тощо.

Як бачимо, велику увагу приділено вивченню особливостей формування моральної свідомості саме у молодших школярів. Така підвищена увага згаданих та деяких інших дослідників до молодшого шкільного віку є цілком закономірною з огляду на переконання більшості науковців щодо сензитивності відповідного вікового етапу для становлення моральної свідомості особистості. Доведено, що в цей період відбуваються важливі зміни в розвитку як когнітивних, емотивних, так і конативних аспектів моральності дітей. Зокрема, від пасивного підкорення зовнішнім соціальним вимогам молодші школярі переходять до усвідомленого прийняття таких вимог, розуміння сутності моральних норм, їх послідовної інтеріоризації та екстеріоризації на поведінковому рівні.

Варто водночас зазначити, що процес формування моральної свідомості не завершується на цьому віковому етапі. Так, моральне становлення підлітка включає у себе всі компоненти морального становлення дорослої людини. Воно визначає внутрішню позицію підлітка, в основі якої лежить прагнення бути відповідальним за себе, свої особисті якості, світогляд і здатність самостійно відстоювати власні переконання.

У формуванні моральної свідомості старшокласників особливо значення набуває принцип гармонійного поєднання свободи й необхідності. Основним видом діяльності, де це поєднання виступає безпосередньо і найбільш переконливо, є праця – навчальна, громадська, продуктивна. Праця стає для юнаків та дівчат основним критерієм честі, гідності, совісті та всіх інших моральних цінностей [8].

Отже, завдяки уже виконаним дослідженням простежено чимало важливих ліній морального розвитку особистості, проте реалії сьогодення змушують шукати нові аспекти й розставляти нові акценти у висвітленні питання природи моралі, сутності зовнішніх суспільних вимог та їх гармонійного поєднання із завданнями індивідуального становлення, самореалізації, самоактуалізації, онтогенетичної еволюції розуміння моральних категорій та понять тощо. Питання глибинних психічних, змістових детермінант моральної свідомості все ще залишається відкритим, система теоретико-психологічних понять для опису семантики моральної свідомості недостатньо розроблена як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології та потребує свого розв'язання [5].

Варто зауважити, що серед багатьох науковців побутує думка щодо «принципової невимірюваності свідомості стандартизованими психологічними методиками», тож багато вітчизняних і зарубіжних психологів звертаються саме до психосемантичних аспектів функціонування свідомості. Так, наприклад, О. Лозова обґрунтувала психосемантичну структуру етнічної свідомості, у дисертаційному дослідженні Н. Савелюк висвітлені психосемантичні особливості громадянської свідомості, О. Дробот вивчала психосемантичні особливості професійної свідомості майбутніх менеджерів, Н. Кучеровська – психосемантичну структуру професійної свідомості практичного психолога тощо.

Психосемантика досліджує структури свідомості через моделювання індивідуальної системи знань і виявлення тих категоріальних її структур, які можуть і не усвідомлюватися (латентні, імпліцитні або приховані) [4]. Загалом, психосемантичні структури власне моральної свідомості особистості залишилися практично поза увагою сучасних психологів.

Отже, основною метою статті виступає теоретичний аналіз проблеми функціонування моральної свідомості особистості (зокрема, аналіз її категоріально-сміслових структур).

Виклад основного матеріалу дослідження. Як можна бачити з вищенаведених прикладів, як і низки інших праць, психосемантика – один із основних напрямів сучасної психології. На даний час у сфері психосемантичних досліджень існують ґрунтовні експериментальні напрацювання – це, насамперед, праці О. Артем'євої, В. Петренка, В. Серкіна, О. Шмельова та ін.

Як зазначає один із засновників даного напрямку – В. Петренко, у завдання психосемантики входить реконструкція індивідуальної системи значень, крізь призму якої відбувається сприйняття суб'єктом світу, інших людей, самого себе, а також вивчення генези, будови й функціонування відповідної системи [6, с. 3]. Варто нагадати й визначення поняття свідомості за В. Петренком, котрий зазначав, що «усвідомлювати дійсність – означає розділяти її на елементи та встановлювати між ними певні зв'язки й відношення: схожості, тотожності, розходження, належності, послідовності й т. п. І чим більше взаємопов'язаних елементів в об'єкті або ситуації може бути вичленовано і знов пов'язано, тим вищим є рівень усвідомлення дійсності» [7, с. 12].

При реконструкції категоріальних структур індивідуальної свідомості, що опосередковують сприйняття того чи іншого об'єкта, відбувається моделювання суб'єктивної картини світу (або окремої проблеми) в тому вигляді, у якому вона дана сві-

домості окремої людини. Цей підхід спрямований на вивчення особистості, а не індивіда. У такому контексті особистість – це індивід, котрий володіє розвинутою, семантично організованою картиною світу, здатністю до рефлексії, а також регулює свою поведінку на основі процесів категоризації, спрямованих на збереження смислової цілісності образу «Я» [1].

Вагомими для нашого подальшого експериментального дослідження є розробки Н. Савелюк, котра виокремила, між іншим, базові стратегії організації психосемантичних досліджень. Перша з них полягає у тому, щоб пропонувати піддослідним для оцінювання вже готові вербальні чи невербальні стимули, одержані методом контент-аналізу змісту певних авторитетних джерел або методом експертних оцінок, а не шляхом виявлення власних уявлень представників певної вибірки. Інша стратегія передбачає експлікацію тих дійсно індивідуальних значень або особистісних конструктів, якими реально користуються респонденти при сприйнятті й осмисленні певних аспектів реальності. Це можна зробити, наприклад, за допомогою популярного методу репертуарних решіток Дж. Келлі або із залученням окремих проєктивних методик. Крім того, як зазначає дослідниця, можливий ще й компромісний варіант між обома описаними стратегіями, який доцільно розглядати як комплексний підхід. Він може виявитися необхідним тоді, коли дослідницьким завданням буде виявлення «результуючих» психосемантичних структур, що відображають процеси накладання зовнішніх соціальних орієнтирів на власне ціннісно-смислове поле певного суб'єкта (індивідуального або колективного) [11, с. 61–62].

Як зазначалося вище, однією з найбільш актуальних проблем сьогодення виступає проблема формування моральної свідомості особистості. До цього факту приходили багато відомих дослідників, але щодо власне психології про це найбільш проникливо висловлено, мабуть, у С. Рубінштейна: «Найперша з перших умов життя людини – це інша людина. Ставлення до іншої людини, до людей складає основну тканину людського життя, її серцевину. «Серце» людини усе виткане з її людських відносин до інших людей; те, чого вона варта, цілком визначається тим, до яких людських відносин людина прагне, які відносини до людей, до іншої людини вона здатна встановлювати. Психологічний аналіз людського життя, спрямований на розкриття відносин людини до інших людей, складає ядро справді життєвої психології. Тут разом із тим знаходиться область «стику» психології з етикою» [10, с. 235].

Моральна свідомість – це, насамперед, людська свідомість узагалі з властивими їй внутрішніми механізмами, смисловим і ціннісним змістом; свідомість у стані осмислення й розв’язання суто моральних проблем, споряджена для цього відповідним концептуальним та категоріальним апаратом.

До структури власне моральної свідомості належать:

а) моральні норми («не вбивай», «не вкради», «не кажи неправду», «поважай батьків» та інші) – елементарні форми моральної вимоги; певний взірець поведінки, який відображає усталені потреби людського співжиття та відносин і має обов’язковий характер;

б) моральні принципи (принцип справедливості, працелюбства, гуманізму, патріотизму та ін.) характеризують цілісну лінію поведінки людини, є складовими її морального характеру;

в) моральні мотиви. Людина може бути обізнана з моральними нормами й мати моральні принципи та, водночас, і «пальцем не ворухнути» для практичного їх втілення у життя. Для цього необхідні мотиви, зацікавленість суб’єкта в певній дії, відповідь на питання «чому», власне, він її вчинив. Моральна вартість вчинку (дії) не завжди відповідає моральній вартості мотиву, що лежить у його основі;

г) ціннісні орієнтації. Мотивація відповідає на питання «чому?», «для чого?» людина діє; ціннісні орієнтації – «заради чого?», чому присвячує свою діяльність. Наявність цінностей у людини формує довгостроковий план поведінки та діяльності. Ставлення до цінностей є свідомим. Моральні цінності – орієнтири для людської свідомості. Обираючи вищі цінності й діючи у відповідності з ними, людина утверджує свідоме ставлення до норм і принципів моралі, духовну цінність і дієвість своїх мотивів, цілісність своєї моральної свідомості.

До категорій моральної свідомості відносять категорії добра, зла, обов’язку, відповідальності, справедливості, гуманності, щастя та інші. Усі категорії моральної свідомості можна поділити на об’єктивні (добро, моральний обов’язок, відповідальність, справедливість) та суб’єктивні (наприклад, щастя) [2].

Найбільш адекватними, на нашу думку, для дослідження моральних ціннісних орієнтацій і категорій моральної свідомості є саме психосемантичні методики. Умовою ефективного використання психосемантичних методик виступає проста і зручна математична модель індивідуальної свідомості – так званий

семантичний простір. Семантичний простір – це система ознак, які описують об'єкти деякої дійсності. Різні ознаки можна представити як координатні осі багатовимірного семантичного простору, об'єкти – як точки у цьому просторі, значення ознак цих об'єктів – як координати або проекції точок на осі, а відмінності між об'єктами – як відстані між точками. Таким чином методи експериментальної психосемантики традиційно використовуються для виявлення відносин людей до себе та інших [9]. Зауважимо від себе: і моральних відносин, у тому числі.

Оцінити уявлення про моральну людину можна, насамперед, за допомогою системного аналізу людської свідомості, яка складається із життєвих уявлень про навколишній світ, інших людей, саму себе й вимагає вивчення значення як одиниці будь-якої сфери свідомості. Система значень може бути організована в певні структури, що викликають у свідомості суб'єкта цілісний контекст асоціативних зв'язків [3].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, моральна свідомість – це особливий конструкт людської психіки, складне психологічне утворення, яке має свої рівні, форми та певну структуру. Розвиток моральної свідомості – це процес усвідомлення, засвоєння, прийняття людиною моральних норм та правил і перетворення їх на дієвий регулятор поведінки.

Практична значущість вивчення образу моральної людини методами психосемантики полягає у тому, що за допомогою цих методів стає можливим виявлення прихованої, імпліцитної картини внутрішнього світу суб'єкта, його індивідуального світосприймання, що включає як свідомі, так і несвідомі аспекти. В результаті можна зробити загальний висновок: механізми формування психологічного сприйняття моральності зумовлені тим, що моральність означає для самої людини, її власного «Я», який сенс особистість вкладає у дане поняття і як використовує його у взаємодії з іншими людьми.

Проведений теоретичний пошук потребує емпіричної перевірки. Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо в експериментальному дослідженні моральної свідомості особистості методами психосемантики, визначенні провідних ціннісних орієнтацій людей різних вікових категорій у контексті двох відмінних їх самоідентифікацій («Я-ідеальне» та «Я-реальне»), а також психосемантичному аналізу моральної свідомості представників різних вибірок, які відрізняються між собою за віком, статтю, регіоном проживання тощо.

Список використаних джерел

1. Дробот О.В. Психосемантична теорія свідомості у вітчизняній психології як основа психосемантичного дослідження // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. – Том. X. – Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. – Вип. 25. – С. 110–120.
2. Колтунович Т. А. Етичний кодекс психолога : навч.-метод. посіб. / Т.А. Колтунович. – Чернівці : Рута, 2007. – 232 с.
3. Кретчак О.М. До проблеми етичного становлення особистості: психологічний аспект: [Електронний ресурс] / О.М. Кретчак. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/612/94/>
4. Литвин В. Технології менеджменту знань [Електронний ресурс] / В. Литвин. . – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books>
5. Лозова О.М. Психосемантична структура етнічної свідомості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец. «Загальна психологія, історія психології» / О.М. Лозова – Київ, 2008. – 38 с.
6. Петренко В.Ф. Введение в экспериментальную психосемантику: исследование форм репрезентации в обыденном сознании / В.Ф. Петренко. – М. : МГУ, 1983. – 176 с.
7. Петренко В.Ф. Основы психосемантики / В.Ф. Петренко. – [2-е изд., доп.]. – СПб. : Питер, 2005. – 480 с.
8. Попович І.В. Моральна свідомість учнів старшого шкільного віку : [Електронний ресурс] / І.В. Попович. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/family/38670/
9. Психосемантичні дослідження : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pro-media.com.ua/uk/services/psihosemantichni-doslidzhennya>
10. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с. – (Серия «Мастера психологии»).
11. Савелюк Н.М. Психосемантичні особливості громадянської свідомості студентської молоді: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / Наталія Михайлівна Савелюк. – Київ, 2008. – 254 с.
12. Сухомлинська О. Моральне виховання учнів: педагогічна наука та практика : [Електронний ресурс] / О. Сухомлинська. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/upbring/332/>

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Drobot O.V. Psyhosemantychna teoriya svidomosti u vitchyznjanij psihologii yak osnova psyhosemantychnoho doslidzhennja // Aktualni problemy psihologii: Zbirnyk naukovykh prats' Instytutu psihologii im. H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. – K. : DP «Informatsijno-analityчне agentstvo», 2013. – Tom. X. – Psihologiiia navchannja. Henetychna psihologija. Medychna psihologija. – Vyp. 25. – S. 110–120.
2. Koltunovych T. A. Etychnyj kodeks psihologa : navch.-metod. posib. / T.A. Koltunovych. – Chernivtsi: Ruta, 2007. – 232 s.
3. Kretchak O.M. Do problemy etychnoho stanovlennja osobystosti: psiholohichnyj aspekt : [Elektronnyj resurs] / O.M. Kretchak. – Rezhym dostupu: <http://vuzlib.com/content/view/612/94/>
4. Lytvyn V. Tehnologiji menedzhmentu znan' : [Elektronnyj resurs] / V. Lytvyn. – Rezhym dostupu: <https://books.google.com.ua/books>
5. Lozova O.M. Psyhosemantychna struktura etnychnoji svydomosti: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja doktora psihol. nauk: spec. «Zagal'na psihologija, istorija psihologii'» / O.M. Lozova. – Ky'yiv, 2008. – 38 s.
6. Petrenko V.F. Vvedeniye ve ksperimental'nujupsyhosemantyku: issledovaniye form reprezentatsyi v obydennom soznanii / V.F. Petrenko. – M. : MHU, 1983. – 176 s.
7. Petrenko V.F. Osnovy psyhosemantyky / Petrenko V.F. – [2-e yzd., dop.]. – SPb. : Pyter, 2005. – 480 s.
8. Popovych I.V. Moral'na svidomist' uchniv starshoho shkil'noho viku [Elektronnyj resurs] / I.V. Popovych. – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/school/lessons_summary/family/38670/
9. Psyhosemantychni doslidzhennja : [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pro-media.com.ua/uk/services/psihosemantichni-doslidzhennja>
10. Ruby'nshtejn S.L. Buty'e y' soznany'e. Chelovek y' my'r / S.L. Ruby'nshtejn. – SPb. : Py'ter, 2003. – 512 s. – (Sery'ya «Masterya psihologii'»).
11. Savelyuk N.M. Psyhosemantychni osoblyvosti hromadyans'koji svidomosti students'koji molodi: dys. ... kandydata psihol. nauk : 19.00.07 / Natalija Myhajlivna Savelyuk. – Kyjiv, 2008. – 254 s.
12. Suhomlyns'ka O. Moral'ne vyhovannya uchniv: pedagogichna nauka ta praktyka : [Elektronnyj resurs] / O. Suhomlyns'ka. – Rezhym dostupu: <http://osvita.ua/school/method/upbring/332/>

Y.V. Tymosh. Psychosemantical features of individual moral consciousness: theoretical aspects. The article deals with topical issues of the problem on personality's moral consciousness formation. The studies of some famous scholars and psychologists about the moral features of personality formation at different age stages of development were analyzed.

The analysis of the structure of moral consciousness and its categorical apparatus was made. In particular, to the categories of moral consciousness were assigned the categories of good, evil, duty, responsibility, justice, humanity, happiness and others. It is concluded that moral consciousness is a special construct of the human psyche, complex psychological entity, with its own levels, forms and some structure. It is determined that the practical importance of the study of the moral image of human consists in the fact that the usage of psychosemantic methods makes it possible to detect the hidden, implicit picture of the inner world of the subject, his personal worldview, which includes both conscious and unconscious aspects. As a result, it is concluded that the formation mechanisms of the psychological perception of morality due to the fact what morality means to the human himself, its own "Ego", what meaning he puts into this concept and how uses it in conjunction with other people. The assessment of the concept of "moral man" is possible through systematic analysis of the human mind, which consists of vital ideas about the world, other people, himself and requires the study of values as a unit of consciousness.

It is indicated that this issue requires further experimental study, determining the leading value orientations of the people of different ages in the context of two different identities ("perfect Ego" and "real Ego") as a necessary basis for subject-oriented analysis of the psychosemantical experiment results.

Key words: personality, moral consciousness, moral norms, principles, motives, value orientations, psychosemantic.

Received February 05, 2016

Revised March 11, 2016

Accepted April 22, 2016